

MONOGRAFIEËN BW

B10 Vruchtgebruik

Mr. P.C. van Es

Tweede druk

 Wolters Kluwer

Deventer – 2020

VOORWOORD

Vruchtgebruik is een fascinerend onderwerp dat raakt aan vele facetten van het algemene vermogensrecht en het erfrecht. Deze geheel herschreven monografie is de opvolger van de monografie van W.M. Kleijn. Hoewel in alle goederenrechtelijke handboeken ruimschoots aandacht wordt besteed aan het vruchtgebruik en er verschillende proefschriften over het onderwerp zijn geschreven, bleek er nog ruimte genoeg te zijn voor verdere theorievorming. Literatuur en jurisprudentie zijn verwerkt tot 21 maart 2020.

Voor op- of aanmerkingen houd ik mij van harte aanbevolen (p.c.vanes@law.leidenuniv.nl).

P.C. van Es

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord / V

Lijst van afkortingen / XI

Lijst van verkort aangehaalde literatuur / XIII

HOOFDSTUK 1

Algemene opmerkingen / 1

- 1 Begripsbepaling van het vruchtgebruik / 1
- 2 Rechtshistorische aspecten / 3
- 3 Het vruchtgebruik onder oud BW / 5
- 4 Maatschappelijke context / 8
- 5 Belang voor de praktijk / 9
- 6 Rechtsvergelijking; het quasi-vruchtgebruik / 11
- 7 Rechtsvergelijking; vervreemdingsbevoegdheid / 12
- 8 Vruchtgebruik krachtens versterferrecht in België en Frankrijk / 14

HOOFDSTUK 2

Totstandkoming en einde van vruchtgebruik / 15

- 9 Vestiging van vruchtgebruik / 15
- 10 Stil recht van vruchtgebruik / 17
- 11 Wettelijke conversie; art. 3:85 BW en art. 4:136 BW / 18
- 12 Overdracht onder voorbehoud van vruchtgebruik / 20
- 13 Vestiging van vruchtgebruik bij wege van verdeling / 21
- 14 Stapeling van beperkte rechten / 23
- 15 Vruchtgebruik en de Europese erfrechtverordening / 24
- 16 Verkrijging door verjaring / 25
- 17 Einde van vruchtgebruik door de dood van de vruchtgebruiker / 26
- 18 Tenietgaan van vruchtgebruik op grond van art. 3:81 lid 2 BW / 28
- 19 Tenietgaan van vruchtgebruik op andere gronden / 29
- 20 Gevolg van het eindigen van vruchtgebruik / 31

HOOFDSTUK 3

Bevoegdheden van de vruchtgebruiker; recht op gebruik of verbruik en recht op vruchten / 33

- 21 Recht om goederen die aan een ander toebehoren te gebruiken / 33
- 22 Verbruik van aan vruchtgebruik onderworpen goederen / 34
- 23 Recht op vruchten / 35
- 24 Vruchttrekking als originaire wijze van eigendomsverkrijging / 36
- 25 Nadere opmerkingen over natuurlijke vruchten / 37
- 26 Nadere opmerkingen over burgerlijke vruchten / 38
- 27 Voordelen, niet zijnde vruchten / 39

HOOFDSTUK 4

Overige bevoegdheden van de vruchtgebruiker / 41

- 28 Inleiding / 41
- 29 Bevoegdheid tot beheer / 41
- 30 Bevoegdheid tot wegnemen van aangebrachte veranderingen en toevoegingen / 42
- 31 Bevoegdheid met betrekking tot vorderingen en overeenkomsten / 43
- 32 Bevoegdheid tot verhuren en verpachten / 45
- 33 Bevoegdheid tot het instellen van rechtsvorderingen / 46
- 34 Bevoegdheid tot het uitoefenen van stemrecht / 47
- 35 Bevoegdheid tot overdracht of bezwaring van het recht van vruchtgebruik / 48

HOOFDSTUK 5

Recht om de aan het vruchtgebruik onderworpen goederen te vervreemden, te bezwaren of te verteren / 51

- 36 Inleiding / 51
- 37 Goederen die bestemd zijn om vervreemd te worden / 52
- 38 Vervreemdingsbevoegdheid op grond van art. 3:212 lid 2 BW / 52
- 39 Uitbreiding bevoegdheden vruchtgebruiker ingevolge art. 3:212 lid 2 BW / 53
- 40 Vervreemdingsbevoegdheid op grond van art. 3:212 lid 3 BW / 55
- 41 Het recht om aan vruchtgebruik onderworpen goederen te bezwaren / 55
- 42 De aard van de beschikkingsbevoegdheid van de vruchtgebruiker / 57
- 43 Bevoegdheid tot vervreemding en vertering; algemeen / 59
- 44 Bevoegdheid tot vervreemding en vertering; clausulering / 60

HOOFDSTUK 6

Zaaksvervanging bij vruchtgebruik / 63

- 45 Algemene opmerkingen / 63
- 46 Het rechtskarakter van zaaksvervanging bij vruchtgebruik / 64
- 47 Zaaksvervanging bij bevoegdelijk beschikken / 65
- 48 Zaaksvervanging en registergoederen / 66
- 49 Overeenkomstige toepassing van art. 1:95 lid 1 BW / 68

- 50 Financiering van het vervangende goed met geleend geld / 69
- 51 Overige gevallen van zaaksvervangings bij vruchtgebruik / 70

HOOFDSTUK 7

Verplichtingen van de vruchtgebruiker / 73

- 52 Het opmaken van een boedelbeschrijving / 73
- 53 De verplichting om zekerheid te stellen en de toonplicht / 74
- 54 Inachtneming van de zorg van een goed vruchtgebruiker / 75
- 55 Verzekeringsplicht / 76
- 56 Verplichting om soortgoederen afgescheiden te houden / 77
- 57 Beleggingsplicht / 77
- 58 Verplichting tot het verrichten van herstellingen / 78
- 59 Verplichting tot het voldoen van lasten / 80
- 60 Restitutieplicht / 81
- 61 Sanctie op niet-nakoming van verplichtingen / 82

HOOFDSTUK 8

Vruchtgebruik en bewind / 85

- 62 Testamentair bewind en strafbewind / 85
- 63 Nadere opmerkingen over het recht van vruchtgebruik als voorwerp van bewind / 86
- 64 De op het strafbewind van toepassing zijnde regels / 87

HOOFDSTUK 9

Enige bijzondere onderwerpen / 89

- 65 Vruchtgebruik en derdenbescherming / 89
- 66 Vruchtgebruik van een nalatenschap, onderneming of soortgelijke algemeenheid / 90
- 67 Erfrechtelijk wilsrechtenvruchtgebruik en verzorgingsvruchtgebruik / 92
- 68 Erfstelling onder tijdsbepaling en onder voorwaarde / 93
- 69 Vruchtgebruik op aandelen / 95
- 70 Vruchten van aandelen / 97
- 71 Vruchtgebruik op Wge-effecten / 98
- 72 Vruchtgebruik op appartementsrechten / 99

HOOFDSTUK 10

Rechten van gebruik en van bewoning / 103

- 73 Recht van gebruik / 103
- 74 Recht van bewoning; algemeen / 104
- 75 Recht van bewoning; verzekering / 105
- 76 Nadere opmerkingen over de rechten van gebruik en van bewoning / 106

Trefwoordenregister / 109

Wetsartikelenregister / 113

Jurisprudentieregister / 119

Monografieën BW / 121

HOOFDSTUK 1

Algemene opmerkingen

1 Begripsbepaling van het vruchtgebruik

Het recht van vruchtgebruik is een beperkt recht in de zin van art. 3:8 BW: het is 'afgeleid uit een meer omvattend recht, hetwelk met het beperkte recht is bezwaard'.

Zie voor kritiek op deze definitie van een beperkt recht onder meer A.F. Mollema, *Het beperkte recht* (Ars Notariatus nr. 153) (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 2013, p. 1 die in navolging van Kisch (I. Kisch, 'Formulering van rechtsregels in het ontwerp B.W.', *WPNR* 1955/4407, p. 322-323) betoogt dat het merkwaardig is dat een recht kan zijn 'afgeleid' uit een meer omvattend recht terwijl het tegelijkertijd dit meer omvattende recht 'bezwaard'. Het feit dat men zowel kan spreken van een 'vruchtgebruik van een goed' als van een 'vruchtgebruik op een goed', hangt samen met deze dubbelzinnigheid.

Het eerste artikel van titel 8 van Boek 3 over vruchtgebruik (art. 3:201 BW) bepaalt dat vruchtgebruik het recht geeft 'om goederen die aan een ander toebehoren, te gebruiken en daarvan de vruchten te genieten'. De kern van het vruchtgebruikbegrip is hierin gevangen, maar zoals hieronder in [36]-[44] nog uitgebreid aan de orde zal komen, kunnen de bevoegdheden van de vruchtgebruiker nog veel verder reiken. Onder bepaalde omstandigheden is een vruchtgebruiker ook bevoegd de in vruchtgebruik gegeven goederen te vervreemden (art. 3:212 BW), of zelfs te vervreemden en te verteren (art. 3:215 BW).

Art. 3:201 BW spreekt over 'goederen' hetgeen betekent dat het vruchtgebruik zowel gevestigd kan worden op zaken (voor menselijke beheersing vatbare stoffelijke objecten) als op vermogensrechten. Zie art. 3:1 en 3:2 BW. Het recht van vruchtgebruik is een goederenrechtelijk recht. Wanneer het vruchtgebruik is gevestigd op een zaak (zie art. 3:2 BW), kan men ook spreken van een zakelijk recht.

De variëteit aan goederen waarop vruchtgebruik kan rusten, brengt mee dat de wetgever niet heeft kunnen volstaan met algemene regels die voor alle in vruchtgebruik gegeven goederen gelden: voor bepaalde goederen heeft de wetgever specifieke regels moeten treffen die deels te vinden zijn buiten titel 8 van Boek 3. Te denken valt aan art. 5:123 BW (over het appartementsrecht), art. 2:88 en 2:197 BW (over aandelen in een NV en een BV) en art. 3:211 lid 2 BW (over soortgoederen, zoals geld).

Als goederenrechtelijk recht heeft het vruchtgebruik absolute werking, ook wel aangeduid als zakelijke of goederenrechtelijke werking (vgl. Reehuis & Heisterkamp, *Pitlo Goederenrecht* 2019/23). Dit wil zeggen dat iedere opvolgende gerechtigde tot het met vruchtgebruik bezwaarde goed het vruchtgebruik in beginsel (behoudens derdenbescherming, waarover [65] hieronder) moet respecteren.

Uit de absolute werking vloeit ook voort dat de vruchtgebruiker zijn rechten kan blijven uitoefenen in het faillissement van de gerechtigde tot het goed (separatistenpositie). Daarnaast

geldt voor de vruchtgebruiker – als goederenrechtelijk gerechtigde – het prioriteitsbeginsel, inhoudende dat hij een later op het goed gevestigd beperkt recht niet hoeft te eerbiedigen. Voorts heeft de vruchtgebruiker een eigen goederenrechtelijke rechtsvordering om zijn recht te handhaven. Zo kan hij een met vruchtgebruik bezwaarde zaak opeisen van eenieder die haar zonder recht houdt (zie art. 3:218 jo. 3:296 lid 1 BW en vgl. art. 5:2 BW). Deze vordering dient niet te worden aangeduid als revindicatie, maar – wanneer men een Romeinsrechtelijke term wenst te gebruiken – als *vindicatio ususfructus*. Zie nader over de rechtsvorderingen van de vruchtgebruiker [33] hieronder.

Vestiging van vruchtgebruik heeft niet alleen tot gevolg dat de vruchtgebruiker een goederenrechtelijk (tegen iedereen inroepbaar) recht verkrijgt, maar ook dat er op grond van de wet een verbintenisrechtelijke verhouding ontstaat tussen de vruchtgebruiker en de hoofdgerechtigde.

Zie HR 16 januari 1959, NJ 1959/355 (*Swierenga*) over de op de vruchtgebruiker rustende verbintenis om bij het einde van het vruchtgebruik de goederen ter beschikking van de hoofdgerechtigde te stellen (art. 829 BW (oud) en art. 3:225 BW). Ten aanzien van deze verplichting geldt overigens dat de hoofdgerechtigde naast een verbintenisrechtelijke aanspraak een goederenrechtelijke aanspraak heeft op grond van art. 5:2 BW (de revindicatie). Zie over de verplichting tot teruggave [60] hieronder.

Wanneer een recht van vruchtgebruik gevestigd is op een registergoed, dan is het zelf ook een registergoed.

Zie art. 3:10 jo. 3:98 BW. Aangezien vruchtgebruik overdraagbaar is (art. 3:223 BW), kan hierop een recht van hypotheek gevestigd worden (art. 3:227 lid 1 jo. 3:228 BW). Wanneer vruchtgebruik is gevestigd op een ander goed dan een registergoed, dan kan op dit vruchtgebruik een recht van pand worden gevestigd (art. 3:227 lid 1 BW).

Het onder het oude recht bestaande onderscheid tussen eigenlijk en oneigenlijk vruchtgebruik kent het huidige BW niet meer.

Zie over het oneigenlijk vruchtgebruik (*quasi ususfructus*) [2] en [3] hieronder. Aan deze figuur bestaat geen behoefte meer omdat naar huidig recht vruchtgebruik op verbruikbare goederen mogelijk is (vgl. art. 3:207 lid 1 BW).

Het vruchtgebruik vertoont als goederenrechtelijk gebruiksrecht van eens anders goed enige gelijkenis met het recht van erfpacht (art. 5:85 lid 1 BW). Een eerste belangrijk verschil is echter dat erfpacht alleen kan rusten op onroerende zaken. Een tweede verschil betreft de duur van het recht. Ten aanzien van het erfpacht gelden hiervoor geen beperkingen (het kan 'eeuwigdurend' worden gevestigd), maar ten aanzien van het vruchtgebruik geldt dat het niet gevestigd kan worden voor langer dan het leven van de vruchtgebruiker (art. 3:203 lid 2 BW).

Wanneer de vruchtgebruiker een rechtspersoon is, dan eindigt het vruchtgebruik ingevolge art. 3:203 lid 3 BW door ontbinding van de rechtspersoon, en in ieder geval na verloop van dertig jaar na de dag van vestiging. Zie nader over de duur van het vruchtgebruik, [17] hieronder.

Als derde verschil kan nog vermeld worden dat de vruchtgebruiker – anders dan de erfpachter – op grond van art. 3:212 BW onder omstandigheden bevoegd is om over het bezwaarde goed (in volle gerechtigdheid) te beschikken. Zie daarover [42] hieronder.

De wet duidt de gerechtigde tot een met vruchtgebruik bezwaard goed aan als 'hoofdgerechtigde'. In deze monografie wordt ook wel de in de praktijk gebruikelijke term 'blooteigenaar' gebezigd.

Het BW kent deze term niet en hij is – naar huidig recht – ook niet geheel zuiver wanneer het om een goed gaat dat geen zaak is. Vgl. art. 5:1 BW. De begrippen bloot eigendom (*nuda proprietas*) en blooteigenaar (*nudae proprietatis dominus*) hebben een Romeinsrechtelijke oorsprong; zie G. 2,30, respectievelijk D. 6,1,33.

Terminologisch is ook nog van belang dat onder het oud BW, anders dan naar huidig recht (zie art. 3:1 en 3:2 BW), onder zaken als regel zowel lichamelijke als onlichamelijke zaken werden verstaan. Met het begrip goederen werden lichamelijke zaken aangeduid.

Zie art. 555 BW (oud). De terminologie werd niet altijd vast gehanteerd. Zie bijvoorbeeld art. 556 BW (oud) en vgl. H. Drion, *Compendium van het Nederlands vermogensrecht*, bewerkt door: Jac. Hijma & M.M. Olthof, Deventer: Kluwer 1985, nr. 13.

Wanneer de wetgever de woorden 'tenzij bij de vestiging anders is bepaald' bezigt, betekent dit dat partijen vrij zijn aan het goederenrechtelijke recht een andere inhoud te geven dan het volgens de desbetreffende bepaling zou hebben. Wanneer deze woorden ontbreken, zijn partijen vrij om bij obligatoire overeenkomst hun rechtsverhouding anders te regelen, tenzij de wet expliciet vermeldt dat afwijken niet is toegestaan.

Zie *Parl. Gesch. BW Boek 5* 1981, p. 4-5 en vgl. HR 12 augustus 2005, NJ 2006/97. Zie ook Van Gaalen, *Vruchtgebruik* 2001/207.

2 Rechtshistorische aspecten

Het vruchtgebruik heeft oude papieren die teruggaan tot het oud-Romeinse recht (de periode vanaf de legendarische stichting van de stad Rome in 753 v. Chr. tot 250 v. Chr.; zie Feenstra 1994, nrs. 7 en 165). Evenals heden ten dage had de vestiging van vruchtgebruik (*ususfructus*) veelal een erfrechtelijke achtergrond, hoewel vestiging van het recht onder levenden ook mogelijk was.

Een legaat van vruchtgebruik kon voorzien in de wens van de erflater om na zijn overlijden de eigendom van een goed te doen overgaan op zijn erfgenamen, terwijl een andere persoon gedurende diens leven het genot had van het goed. Deze andere persoon was veelal de echtgenote of een ongetrouwde dochter van de *pater familias*. Zie Van Oven 1948, nr. 79 en Feenstra 1994, nr. 165. Het legaat van vruchtgebruik kon zijn: een *legatum per vindicationem* (in welk geval het vruchtgebruik van rechtswege ontstond op het moment van het opvallen van de nalatenschap) of een *legatum per damnationem* (in welk geval het vruchtgebruik nog gevestigd moest worden). Zie Van Oven 1948, nr. 82.

Het vruchtgebruik had oorspronkelijk waarschijnlijk alleen betrekking op zaken die 'natuurlijke' vruchten afwierpen, zoals landbouwgronden, boomgaarden en vee. Het bereik van het vruchtgebruik bleef hiertoe echter niet beperkt en al aan het einde van de vóór-klasseieke periode (rond het begin van onze jaartelling) waren er voorbeelden te vinden van vruchtgebruik op andere zaken, zoals huizen, schepen en slaven.

Zie D. 7,4,10,7 over vruchtgebruik op een schip, alsmede Feenstra 1994, nr. 165 en Van Oven 1948, nr. 80.

De bekende definitie van vruchtgebruik, afkomstig van de klassiek Romeinse jurist Paulus (D. 7,1,1), luidt als volgt: 'Usus fructus est ius alienis rebus utendi fruendi salva rerum substantia'.

In de vertaling van J.E. Spruit e.a. (red.), *Corpus Iuris Civilis, Tekst en Vertaling*, Zutphen: Walburg Pers, 's-Gravenhage: Sdu Uitgevers 1993-2001: "Vruchtgebruik is het recht om andermans zaken te gebruiken en er de vruchten van te trekken, mits de zaken zelf in stand blijven."

Elementen van deze definitie komen nog duidelijk terug in art. 803 BW (oud): "Vruchtgebruik is een zakelijk recht om van eens anders goed de vruchten te trekken, alsof men zelf eigenaar daarvan was, mits zorgende dat de zaak zelve in stand blijve."

Feenstra (Feenstra 1994, nr. 166) wijst erop dat er ook een andere interpretatie van de zinsnede '*salva rerum substantia*' mogelijk is dan die is terug te vinden in het BW (oud). Onder verwijzing naar Inst. 2,4 pr. merkt hij op dat de zinsnede ook zo kan worden uitgelegd dat het vruchtgebruik slechts duurt zolang de zaak waarop het recht wordt uitgeoefend in stand blijft. Zie ook Van Oven 1948, nr. 81, p. 159-160. De verplichting van de vruchtgebruiker om de zaak in stand te houden bestond volgens Feenstra wel degelijk, maar deze vloeide voort uit de *cautio usufructuaria* (de belofte van de vruchtgebruiker om enerzijds de zaak te gebruiken volgens het oordeel van een verstandig man en om anderzijds bij het einde van het vruchtgebruik de zaak (althans wat daarvan over is) terug te geven; zie D. 7,9,1 pr.).

Het *salva rerum substantia*-beginsel begon te knellen toen het in de testamentaire praktijk gebruikelijk werd om het vruchtgebruik van gehele vermogens te legateren, waartoe ook geld en (andere) verbruikbare zaken behoorden.

Zie Van Oven 1948, nr. 80. De testamentaire praktijk van het legateren van gehele vermogens stelde de juristen voor vragen. Ten tijde van Cicero werd de rechtsgeldigheid van vruchtgebruik op verbruikbare zaken nog niet algemeen erkend. Zie Cicero, *Topica* 3,17: "Non debet ea mulier cui vir bonorum suorum usum fructum legavit cellis vinariis et oleariis plenis relictis, putare id ad se pertinere. Usus enim, non abusus, legatus est." ("Een vrouw die een legaat van vruchtgebruik van het vermogen van haar man heeft verkregen waartoe gevulde wijn- en olijfoliekelders behoren, moet niet denken dat zij daarop enig recht heeft. Het is immers het gebruik en niet het verbruik dat gelegateerd is.")

Een senaatsbesluit uit het begin van de keizertijd kwam tegemoet aan de in de praktijk levende behoefte om gehele vermogens in vruchtgebruik te geven. Het stond aan de wieg van de ontwikkeling van een nieuw leerstuk, te weten dat van het quasi-vruchtgebruik.

Van het senaatsbesluit getuigt D. 7,5,1: "Senatus censuit, ut omnium rerum, quas in cuiusque patrimonio esse constaret, usus fructus legari possit." ("De senaat heeft besloten dat van alle zaken waarvan vaststaat dat ze tot iemands vermogen kunnen behoren het vruchtgebruik kan worden gelegateerd.")

Het vruchtgebruik van geld en verbruikbare zaken werd aldus vormgegeven dat deze in eigendom werden overgedragen aan de vruchtgebruiker, onder de verplichting om bij het einde van het vruchtgebruik een gelijk bedrag in geld of een gelijke hoeveelheid zaken aan de blooteigenaar over te dragen. Zie Feenstra 1994, nr. 167 en Van Oven 1948, nr. 80. Het betrof hier een persoonlijke verplichting van de vruchtgebruiker die voortvloeide uit een speciaal beding dat in de *cautio usufructuaria* werd opgenomen. Zie daarover uitgebreid, Van Oven 1948, nr. 80.

Het vruchtgebruik van vorderingen stelde de Romeinse juristen voor bijzondere problemen omdat een vordering niet werd gezien als een voor overdracht vatbare (onlichamelijke) zaak,

maar als een rechtsbetrekking tussen schuldenaar en schuldeiser. Waarschijnlijk gebruikte men een constructie waarbij de met de afgifte van het vruchtgebruik belaste persoon (veelal de erfgenaam) de vordering diende uit te betalen aan de vruchtgebruiker. Deze laatste nam dan de verplichting op zich het bedrag bij het einde van het vruchtgebruik terug te betalen aan de eerstgenoemde. Zie D. 7,5,3 en D. 7,5,4, alsmede Van Oven 1948, nr. 81, p. 160.

De Groot schaarft in zijn in 1631 uitgekomen *Inleidinge tot de Hollandsche Rechtsgeleerdheid* (hierna: Inl.) het vruchtgebruik en het recht van erfpacht onder het begrip 'tocht'. Vruchtgebruik wordt vervolgens aangeduid als 'lijftocht'.

Lijftocht heeft volgens Inl. 2,39,2 "plaets in tilbaer ende ontilbaer goed, uitghenomen verbruickbaer goed, dat is 't gunt door gebrueck te niet gaet, als geld, wijn, koren."

Ten aanzien van deze uitgezonderde goederen leest men in Inl. 2,39,20: "Nochtans heeft de gewoonte ingevoert een nabootzing van lijftocht oock in verbruickbare zaecken, als geld, koren, wijn, onder goed zeecker, niet van de zelve zaeck, maer even zoo veel nae de dood, aen den ghenen die als eigenaer is, te laten volgen: ten welcken einde men ghewoon is zodanighe goederen te doen schatten, uitghenomen 't geld 't welck niet schatbaer is, maer zelf is de schatting van alles."

Het betreft hier derhalve een op de Romeinsrechtelijke *quasi ususfructus* geënte regeling waarbij terugbetaling als regel in geld plaatsvond.

Interessant is ook hetgeen De Groot in Inl. 2,39,3 schrijft: "Een lijftochter is ghehouden den eighenaer zeecker te doen dat hy 't goed niet anders als behoerlick bruicken en sal, ende dat het goed den tocht uit-zijnde in vollen rechte wederom sal keeren tot den eigenaer: welck zeecker den lijftochter zelfs by uiterste wille niet quijt ghescholden en kan werden."

In deze regeling herkent men niet alleen elementen van de Romeinsrechtelijke *cautio usufructuaria*, maar ook van de huidige regeling van art. 3:206 lid 1 BW die ziet op zekerheidstelling (zij het dat dit artikel wel de mogelijkheid biedt van een vrijstelling).

3 Het vruchtgebruik onder oud BW

De wettelijke regeling van het vruchtgebruik onder oud BW was wezenlijk anders dan de huidige. Het meest in oog springt het onderscheid tussen vruchtgebruik en oneigenlijk vruchtgebruik en het ontbreken van een regeling die de vruchtgebruiker de bevoegdheid geeft de aan het vruchtgebruik onderworpen goederen te vervreemden en eventueel te verteren. Op deze twee punten wordt hieronder nader ingegaan.

Zie voor een compleet overzicht van de verschillen tussen oud en huidig recht, Lubbers, *Prae-advies* 1959, p. 110-111. Ook elders in deze monografie wordt aandacht besteed aan het oud BW voor zover dat nuttig is voor het begrip van het huidige recht.

Bij vruchtgebruik (art. 803 BW (oud)) stond het behoud van het in vruchtgebruik gegeven goed centraal: "Vruchtgebruik is een zakelijk regt om van eens anders goed de vruchten te trekken, alsof men zelf daarvan eigenaar was, mits zorgende dat de zaak zelve in stand blijve."

Oneigenlijk vruchtgebruik betrof volgens art. 804 BW (oud) het vruchtgebruik van verbruikbare zaken.

De regeling van het oneigenlijk vruchtgebruik hield in dat de 'vruchtgebruiker' de eigendom verkreeg van de verbruikbare zaken, onder de verplichting "bij het eindigen van het vruchtgebruik, eene gelijke hoeveelheid, hoedanigheid en waarde terug te geven, of den prijs

te betalen op welken de zaken bij den aanvang des vruchtgebruiks mogten geschat zijn, of volgens de waarde van dat tijdstip mogten geschat worden.”

Bij een stijging van de waarde van de in oneigenlijk vruchtgebruik gegeven zaken kon de vruchtgebruiker bij het einde van het vruchtgebruik derhalve volstaan met vergoeding van de waarde ten tijde van de vestiging. Lubbers, *Prae-advies* 1959, p. 10 spreekt in dit verband van een onaantrekkelijke rechtsfiguur ‘in deze muntontwaardende maatschappij’.

Verbruikbare zaken waren volgens art. 561 BW (oud): ‘de zoodanige die door gebruik verloren gaan’. Zie hierover nader [22] hieronder. Art. 804 BW (oud) behelsde slechts een vermoeden. Op grond van een afwijkende partijbedoeling konden goederen die in het verkeer als verbruikbaar golden, voorwerp zijn van eigenlijk vruchtgebruik. Zie Suijling, *Zakenrecht* 1940, nr. 366 en Lubbers, *Prae-advies* 1959, p. 8-9.

Verslijtbare zaken – zoals kleding, linnen en huisraad – vielen onder het eigenlijk vruchtgebruik. Art. 812 BW (oud) bepaalde ten aanzien van deze zaken dat zij aan het einde van het vruchtgebruik in versleten staat mochten worden teruggegeven. Dit sluit aan bij het thans in art. 3:207 lid 1 BW bepaalde dat de vruchtgebruiker het in vruchtgebruik gegeven goed mag gebruiken overeenkomstig de aard van het goed.

Het vruchtgebruik van vorderingen op naam werd beschouwd als eigenlijk vruchtgebruik. De vruchtgebruiker verwierf rentetermijnen die gedurende het vruchtgebruik vervielen, waarbij de dag van het opeisbaar worden bepalend was. Zie art. 557 BW (oud) en Suijling, *Zakenrecht* 1940, nr. 366. Art. 810 BW (oud) voorzag in een regeling van verrekening tussen vruchtgebruiker en crediteur voor het geval waarin – zoals Suijling, *Zakenrecht* 1940, nr. 391 het uitdrukt – “het tijdvak, waarover een opeischbaar geworden rentetermijn verschuldigd is, reeds vóór den aanvang van het vruchtgebruik begon of eerst na het einde van het vruchtgebruik verstreek.”

Het oud BW voorzag niet in een regeling die de vruchtgebruiker (in bepaalde gevallen) de bevoegdheid gaf tot vervreemding (of bezwaring) van de in vruchtgebruik gegeven goederen. Ook ten aanzien van de mogelijkheid om te verteren trof de wet geen regeling. Het feit dat de vruchtgebruiker deze bevoegdheden niet had, volgde logisch uit het karakter van het toenmalige vruchtgebruik waarbij het in stand blijven van de zaak vooropstond.

Bij oneigenlijk vruchtgebruik was de vervreemdingsbevoegdheid van de vruchtgebruiker een vanzelfsprekendheid; in dat geval was de ‘vruchtgebruiker’ immers de eigenaar van de in vruchtgebruik gegeven verbruikbare zaken.

Aangenomen werd dat de vruchtgebruiker en de blooteigenaar tezamen bevoegd waren om een in vruchtgebruik gegeven goed (vrij van vruchtgebruik) te vervreemden. Zie Lubbers, *Prae-advies* 1959, p. 11 en Asser/Beekhuis II, *Zakenrecht*, p. 412. Het was omstreden of bij de instelling van het vruchtgebruik aan de vruchtgebruiker de bevoegdheid tot vervreemden (en eventueel verteren) kon worden verleend. Meijers merkt hierover op in zijn toelichting op art. 3.8.1 (*Parl. Gesch. BW Boek 3* 1981, p. 642): “Men erkent in ons land vrij algemeen, dat het wenselijk is, dat hij die een vruchtgebruik instelt de bevoegdheden van de vruchtgebruiker kan verruimen. In de praktijk vindt men reeds vele akten, waarin dit geschiedt. Het is echter hoogst twijfelachtig of deze akten geldig zijn. Men kan niet willekeurig nieuwe zakelijke rechten scheppen. Geeft men aan iemand meer bevoegdheden dan die krachtens de definitie van het vruchtgebruik daarin besloten liggen, dan is dit voor de wet een ander recht dan vruchtgebruik, dat niet vrijelijk in het leven kan worden geroepen.”

Zie in andere zin Beekhuis (Asser/Beekhuis 3-II 1983, p. 398) die meent dat HR 16 januari 1959, *NJ* 1959/355 (*Swierenga*) de mogelijkheid om uitgebreidere bevoegdheden aan de vruchtgebruiker te geven, uitdrukkelijk heeft erkend. Op p. 412-413 brengt hij wel de nuance aan dat deze mogelijkheid alleen bestaat bij roerende zaken die onder de werking van 2014 BW (oud) vielen en niet bij zaken op naam.

Lubbers, *Prae-advies* 1959, p. 113 wijst erop dat de notariële praktijk zijn toevlucht ook wel nam tot de veilige weg van de combinatie van (i) een legaat in vruchtgebruik en (ii) een aantal legaten in eigendom, gemaakt onder opschortende voorwaarde. De clausule luidde

als volgt: “Als aanvulling op voorgeschreven legaat in vruchtgebruik bepaal ik, dat, indien in enig jaar de zuivere inkomsten uit het vruchtgebruikkapitaal minder dan *f.* bedragen de vruchtgebruikster in het desbetreffende jaar uit het kapitaal voor zich een som mag nemen gelijk aan het verschil tussen *f.* en het bedrag van de zuivere inkomsten, welke sommen ik aan haar legateer, vrij van successierechten, welke uit het beheerde kapitaal moeten worden voldaan.”

Zie over de mogelijkheden om tegemoet te komen aan de onder het oude recht levende wens om vruchtgebruiksgoederen te kunnen vervreemden en/of verteren ook, Kleijn, *Vruchtgebruik* (Mon. BW nr. B10) 1990/5.

Vruchtgebruik van geld werd in de oudere literatuur vrij algemeen beschouwd als on-eigenlijk vruchtgebruik, hoewel geld strikt genomen geen verbruikbare zaak is. Uit HR 9 januari 1998, *NJ 1999/285 (MeesPierson/Ten Bos)* volgt echter dat eigenlijk vruchtgebruik op een vordering op de bank naar oud BW bestaanbaar was.

Geld behoort tot de categorie vervangbare goederen of soortgoederen, maar daarmee is het nog geen verbruikbaar goed. Ten aanzien van chartaal geld merkt Kleijn op dat bij overdracht de waarde van het geldbedrag voor de overdragende persoon weliswaar vervalt, maar dat de waarde van de geldstukken en bankbiljetten in stand blijft. Zie Kleijn, *Vruchtgebruik* (Mon. BW nr. B10) 1990/12 en zie in deze zin al Donellus, *Commentarii de iure civili*, X, 4, § 4 (geciteerd in C.W. Opzoomer, *Het Burgerlijk Wetboek verklaard*, vierde deel, Amsterdam 1879, p. 43 noot 4). In de literatuur onder het oude recht bestond echter een tendens om vervangbare zaken te scharen onder de categorie van verbruikbare zaken als bedoeld in art. 804 BW (oud). De vruchtgebruiker hoefde aan het einde van het vruchtgebruik alsdan niet de ontvangen (vervangbare) zaken terug te geven, maar slechts goederen van dezelfde soort in dezelfde hoeveelheid. Zie C.W. Opzoomer, *Het Burgerlijk Wetboek verklaard*, vierde deel, Amsterdam 1879, p. 43 noot 4: “Thans moet het begrip van verbruikbare zaken zoo ruim worden genomen, dat het ook geld omvat. In den eigenlijken zin des woords toch is geld niet verbruikbaar.” Zie ook bijvoorbeeld Suijling, *Zakenrecht* 1940, nrs. 365-368, G. Diephuis, *Het Nederlandsch Burgerlijk Regt*, zevende deel, Groningen 1882, p. 130-131, N.K.F. Land, *Verklaring van het Burgerlijk Wetboek*, tweede deel, Haarlem 1901, p. 358 en J.C. van Oven, ‘Het vruchtgebruik in het ontwerp Nieuw B.W.’, *WPNR* 1959/4595, p. 363 die vruchtgebruik van geld beschouwden als oneigenlijk vruchtgebruik. Lubbers daarentegen bestempelde het vruchtgebruik van een geldsom als eigenlijk vruchtgebruik, waarbij hij zich wel afvroeg of ‘het in vruchtgebruik geven van geld naar de aard daarvan niet de beschikkingsbevoegdheid impliceert’ (Lubbers, *Prae-advies* 1959, p. 11).

Art. 861 lid 1 BW (oud) kende een regeling van zaaksvervanging voor het specifieke geval van geïnde geldsommen; het vruchtgebruik van een geldvordering ging door aflossing niet teniet, maar kwam te rusten op het geïnde. Aan het beginsel van zaaksvervanging werd echter een breder bereik toegekend.

Volgens *Asser/Beekhuis 3-II* 1983, p. 399 was er bijvoorbeeld ook sprake van zaaksvervanging wanneer bij de instelling van het vruchtgebruik bepaald was dat de vruchtgebruiker tot vervreemding van de in vruchtgebruik gegeven zaak bevoegd was. Zie ook Hammerstein, *Eigenlijke en oneigenlijke zaaksvervanging* 1977, p.153-154 en Suijling, *Zakenrecht* 1940, nr. 368. Zaaksvervanging werd ook aangenomen wanneer vorderingen jegens derden waren ontstaan in verband met de in vruchtgebruik gegeven zaak, bijvoorbeeld wegens beschadiging of tenietgaan. Wanneer een in vruchtgebruik gegeven zaak door de vruchtgebruiker en de bloot-eigenaar tezamen vervreemd werd, achtte Hammerstein de constructie van zaaksvervanging niet nodig. Het was aan de partijen zelf om eventueel een nieuw recht van vruchtgebruik te vestigen. Zie Hammerstein, *Eigenlijke en oneigenlijke zaaksvervanging* 1977, p. 153.

Overigens bestond er onenigheid over de vraag of art. 861 BW (oud) wel echt een regeling van zaaksvervanging inhield of dat de regeling slechts een obligatoire verplichting van de

crediteur tot herbelegging meebracht, onder de verplichting om op deze herbelegging een nieuw vruchtgebruik te vestigen. Zie in deze zin, Suijling, *Zakenrecht* 1940, nr. 391 en in andere zin (het vruchtgebruik duurt zakenrechtelijk voort), Hammerstein, *Eigenlijke en oneigenlijke zaaksvervanging* 1977, p. 158.

Zie uitvoerig over zaaksvervanging bij vruchtgebruik naar huidig recht, [45]-[51].

4 Maatschappelijke context

De maatschappelijke betekenis die het vruchtgebruik heden ten dage heeft, verschilt niet wezenlijk van de betekenis die deze rechtsfiguur had in de tijd waarin zij, meer dan 2000 jaar geleden, in het leven werd geroepen. Vruchtgebruik heeft veelal een erfrechtelijke achtergrond en heeft tot doel om het genot en de vruchten van het vermogen van de erflater te doen toekomen aan een ander dan de erfgenamen, op zo'n manier dat na de dood van die ander (veelal de langstlevende echtgenoot of partner) het vermogen toekomt aan de erfgenamen.

De erflater kan bij legaat het vruchtgebruik van de gehele nalatenschap of van bepaalde goederen uit de nalatenschap legateren aan de vruchtgebruiker in spe. Daarnaast kan het vruchtgebruik zijn grondslag vinden in de wet. Het gaat hier om het verzorgingsvruchtgebruik ten behoeve van de langstlevende echtgenoot van art. 4:29 en 4:30 BW en het vruchtgebruik dat bij de uitoefening van de wilsrechten van art. 4:19 en 4:21 BW kan worden voorbehouden door de langstlevende ouder, respectievelijk de stiefouder. Zie over deze twee soorten vruchtgebruik, Van Es, *Erfrecht van de langstlevende echtgenoot* (Mon. BW nr. B19) 2019/24 en 28-38, alsmede [67] hieronder.

De figuur van het vruchtgebruik heeft zich in de loop der eeuwen aangepast aan maatschappelijke ontwikkelingen. Een mooi voorbeeld hiervan vormt het onder [2] behandelde senaatsbesluit uit het begin van de Romeinse keizertijd, dat aan de basis stond van de ontwikkeling van het leerstuk van het quasi-vruchtgebruik (of oneigenlijk vruchtgebruik).

De behoefte aan de figuur van quasi-vruchtgebruik hing samen met het feit dat Rome zich ontwikkelde van een agrarische stadstaat tot een wereldmacht waar handel en nijverheid steeds belangrijker werden (vgl. Feenstra 1994, nrs. 7-8). Voor de in vruchtgebruik te geven vermogens betekende dit dat deze niet langer alleen bestonden uit zaken die natuurlijke vruchten voortbrachten, maar ook uit andere zaken zoals schepen en verbruikbare en/of vervangbare goederen zoals geld. Ten aanzien van deze laatste categorie goederen bood het *quasi ususfructus* uitkomst. Meijers heeft als het ware de laatste stap in deze ontwikkeling gezet door in zijn ontwerp voor het NBW 'gewoon' vruchtgebruik van alle goederen te erkennen, dus ook van verbruikbare en/of vervangbare goederen. Hiervoor was het wel nodig om het aloude 'instandhoudingsvereiste' uit de omschrijving van het vruchtgebruik in art. 3:201 BW te schrappen. Van Oven heeft in een tweetal publicaties zijn bewondering geuit voor de keuze van Meijers om principieel te breken met een 'eeuwenoude traditie'. Hij constateerde dat 'de rechtswetenschap van twintig eeuwen het befaamde Romeinse senaatsbesluit, waardoor het zgn. oneigenlijke vruchtgebruik werd ingevoerd (...) nooit goed heeft kunnen verwerken'. Zie J.C. van Oven, 'Een kort begrip van ons toekomstig vermogensrecht', *WPNR* 1955/4411, p. 371 en 'Het vruchtgebruik in het ontwerp Nieuw B.W.', *WPNR* 1959/4595, p. 361.

De in het BW van 1992 opgenomen regeling omtrent de vervreemdingsbevoegdheid van de vruchtgebruiker (al dan niet gepaard gaand met de bevoegdheid om de opbrengst te verteren) is ook ingegeven door een veranderende maatschappelijke context.

Meijers schetst deze veranderende maatschappelijke context in zijn inleiding op de titel over vruchtgebruik als volgt: "De regeling van het vruchtgebruik in ons tegenwoordig wetboek is nog steeds een die stamt uit een tijd toen de grotere vermogens voornamelijk uit onroerende zaken bestonden en de wetgever er voor wilde waken, dat niet door een vruchtgebruik de goederen blijvend voor de familie van de insteller zouden verloren gaan. Thans is echter voor de particuliere vermogens de betekenis van roerende zaken groter dan die van onroerende zaken en wordt minder waarde gehecht aan de handhaving van familiebezit." Zie *Parl. Gesch. BW Boek 3* 1981, p. 639.

Op dezelfde plaats merkt Meijers op dat deze wijziging in maatschappelijke verhoudingen tot gevolg heeft dat de wet niet aan de mogelijkheid in de weg moet staan om de vruchtgebruiker ruimere bevoegdheden te geven dan art. 803 BW (oud) toelaat. Hij doet hiermee in de eerste plaats op de regeling van art. 3.8.10 (art. 3:212 BW) betreffende het toekennen van vervreemdingsbevoegdheid aan de vruchtgebruiker. Wanneer minder waarde wordt gehecht aan familiebezit, dan is de waarde van het vermogen belangrijker dan de precieze samenstelling van het vermogen. De regeling van zaaksvervangning (art. 3:213 BW, waarover [45]-[51] hieronder) zorgt ervoor dat de waarde, na vervreemding door de vruchtgebruiker, voor de blooteigenaar wordt behouden. De constatering van Meijers moet in de tegenwoordige tijd in zoverre weer genuanceerd worden dat registergoederen wel degelijk een belangrijk deel uitmaken van modale particuliere vermogens. Deze registergoederen worden veelal echter niet als familiegoederen beschouwd.

De wijziging van de maatschappelijke verhoudingen heeft in de tweede plaats geleid tot de regeling van art. 3.8.13 (art. 3:215 BW) over de bevoegdheid tot vervreemding en vertering. Bij het bestaan van deze bevoegdheid mag de vruchtgebruiker het vruchtgebruikvermogen alsmede de opbrengst van een vervreemd vruchtgebruikgoed opmaken. In zijn toelichting op deze bepaling (*Parl. Gesch. BW Boek 3* 1981, p. 644) merkt Meijers op: "Een dergelijke bevoegdheid tot verteren kan nuttig werken in al die gevallen, waarin de insteller van het vruchtgebruik het van meer belang acht, dat de vruchtgebruiker er van verzekerd is dat hij op een bepaalde voet kan leven, dan dat het kapitaal intact blijft."

Hier wordt gereferereerd aan een wijziging van de maatschappelijke verhoudingen die inhoudt dat in de loop der tijd steeds meer belang werd gehecht aan het verzorgd achterlaten van de langstlevende echtgenoot, ten koste van de bloedverwanten. Zie uitgebreid over deze ontwikkeling (die vanaf 1923 serieus vorm heeft gekregen), Van Es, *Erfrecht van de langstlevende echtgenoot* (Mon. BW nr. B19) 2019/1-4 en Van Gaalen, *Vruchtgebruik* 2001/31-44.

Martens had al eerder gepleit voor een vruchtgebruik met een regeling omtrent de bevoegdheid tot vervreemding en vertering, als alternatief voor het fideïcommis de residuo van art. 928 BW (oud). Het bezwaar tegen deze laatste regeling was dat de bezwaarde geen enkele beperking kon worden opgelegd ten aanzien van de vervreemdings- en verteringsbevoegdheid, behoudens het schenkingsverbod van art. 1036 BW (oud). De belangen van de verwachter waren aldus – in de woorden Martens – 'zeer verwaarloosd'. Zie C.H.C.M. Martens, 'Het fideïcommis de residuo', in: E.M. Meijers & J. Eggens (red.), *Het testament*, Arnhem 1951, p. 138-140. Zie in dezelfde zin, A. Pitlo, *Het fideïcommis de residuo* (*Prae-advies BCN* 1952), p. 165-167.

5 Belang voor de praktijk

Het vruchtgebruik speelde onder het oude erfrecht (zoals dat gold tot 1 januari 2003) een relatief bescheiden maar niet te verwaarlozen rol als instrument van de erflater om de langstlevende verzorgd achter te laten.

In het verleden zijn, aan de hand van bij notarissen uitgezette enquêtes, twee onderzoeken verricht naar onder meer het gebruik van vruchtgebruik als testamentaire beschikking. Uit het eerste onderzoek uit 1959 bleek dat 17% van de testamenten een legaat van vruchtgebruik inhield (E.A.A. Luijten, 'De langstlevende alles', *WPNR* 1959/4575, p. 121-123). Een later onderzoek uit 1996 toonde aan dat in ongeveer 20% van de testamenten het vruchtgebruik op enigerlei wijze werd ingezet (M.J.A. van Mourik, L.C.A. Verstappen & F.W.J.M. Schols,

'Langstlevende-testamenten en huwelijkse voorwaarden', *WPNR* 1996/6218, p. 245-248). Het kon dan gaan om een legaat van vruchtgebruik (klassiek vruchtgebruiktestament) of om een legaat van vruchtgebruik gecombineerd met een universeel keuzelegaat tegen inbreng. De laatstbedoelde making gaf de langstlevende de mogelijkheid om voor ieder individueel goed van de nalatenschap te kiezen of hij dit in vruchtgebruik of in volle eigendom wenste te ontvangen.

Onder het huidige erfrecht zullen nog veel nalatenschappen openvallen die geregeerd worden door een onder oud recht opgemaakt testament.

Onder het huidige erfrecht is voor het vruchtgebruik nog steeds een belangrijke rol weggelegd, temeer daar het wettelijk erfrecht thans ook voorziet in de vestiging van twee soorten vruchtgebruik: het verzorgingsvruchtgebruik van art. 4:35 en 4:36 BW en het wilsrechtenvruchtgebruik van art. 4:19 en 4:21 BW (waarover [67] hieronder).

De wettelijke verdeling van art. 4:13 BW is natuurlijk een geduchte concurrent van het vruchtgebruiktestament, maar in de praktijk wordt vaak gekozen voor een zogeheten combinatietestament. Dit testament voorziet in een legaat van vruchtgebruik aan de langstlevende, voor het geval deze de wettelijke verdeling op grond van art. 4:18 lid 1 BW ongedaan maakt. Ongehuwde (en niet als partners geregistreerde) samenwoners met kinderen kunnen geen gebruik maken van de wettelijke verdeling. Een legaat van vruchtgebruik aan de langstlevende partner kan hier uitkomst bieden. Een vruchtgebruiktestament is ook het overwegen waard voor een hertrouwde testateur met kinderen uit een eerder huwelijk.

Het vruchtgebruik wordt in de praktijk ook wel ingezet om fiscale doelen te dienen. Hierop wordt in deze civielrechtelijke monografie, behoudens een enkele opmerking, niet ingegaan. Evenmin wordt aandacht besteed aan de gevolgen van vruchtgebruik voor bijvoorbeeld de inkomstenbelasting, de overdrachtsbelasting en de vermogensbelasting.

Een legaat van vruchtgebruik kan vanuit het perspectief van erfbelasting voordelig zijn. De waardegroei van de in vruchtgebruik gegeven vermogensbestanddelen (vanaf het moment van overlijden van de erflater tot het moment van overlijden van de vruchtgebruiker) komt namelijk vrij van erfbelasting toe aan de bloot eigenaren (veelal de kinderen).

De fictiebepaling van art. 10 SW beoogt het ontgaan van erfbelasting door gebruikmaking van vruchtgebruikconstructies te voorkomen, maar een gewoon vruchtgebruiklegaat valt niet onder deze regeling. Anders ligt dit in het geval dat aan de orde kwam in HR 19 juni 2009, *BNB* 2009/224 (*Turbotestament*). Het ging hier om een legaat van vruchtgebruik aan een in gemeenschap van goederen gehuwde langstlevende, onder de last de bloot eigendom van zijn aandeel in de huwelijksgemeenschap in te brengen in de nalatenschap (het zogeheten turbotestament). De kinderen waren aldus blooteigenaars van de gehele ontbonden huwelijksgemeenschap en de bedoeling was dat bij het overlijden van de langstlevende de bloot eigendom van de kinderen zou uitgroeien tot vol eigendom, zonder dat hierover erfbelasting verschuldigd was. Deze 'estate-planning-vlieger' ging echter niet op. Civielrechtelijk verkrijgen de kinderen in zo'n geval bij het overlijden van de langstlevende inderdaad niets uit diens nalatenschap, maar op grond van art. 10 SW wordt het aandeel in de huwelijksgemeenschap waarvan de bloot eigendom was ingebracht, geacht te zijn verkregen krachtens erfrecht. Art. 10 SW ontnemt ook de successierechtelijke zin aan de overdracht van het ouderlijk huis aan de kinderen, onder voorbehoud van vruchtgebruik.

Zie in het algemeen over de fiscale aspecten van vruchtgebruik, Van Vijfeijken, *Preadvies KNB* 1999, 141-235 en de bespreking hiervan door J.W. Zwemmer in *WPNR* 1999/6368, p. 624-629, alsmede J.L.D.J. Maasland, 'Vruchtgebruik met vervreemdings- en verteringsbevoegdheid', *Tijdschrift Erfrecht* 2010/2, p. 23-26.